

De positie van de benadeelde in het Belgisch strafproces

F. Hutsebaut*

Inleiding

1 Er is de laatste jaren een verhoogde belangstelling merkbaar voor slachtoffers van misdrijven. Deze belangstelling uit zich op diverse niveau's. Terwijl de victimologie zich gedurende lange tijd heeft beziggehouden met de rol die het slachtoffer speelt in zijn verhouding tot de dader bij het tot stand komen van het misdrijf¹, lijkt het interesseveld meer en meer gericht te worden op de positie van het slachtoffer zelf en op de fysische, materiële, emotionele en sociale gevolgen die het misdrijf met zich meebrengt. Niet alleen worden op criminologisch vlak studies verricht naar de materiële en immateriële behoeften van slachtoffers², worden de lacunes in het licht gesteld van de actuele positie waarin het slachtoffer zich bevindt³, maar worden in diverse landen zowel op wetgevend⁴ als op het

---

*Wetenschappelijk medewerker aan de afdeling strafrecht, strafvordering en criminologie van de faculteit rechtsgeleerdheid, K.U. Leuven.

1. Ten titel van voorbeeld: CALEWAERT, W., *La victimologie et l'escroquerie*, *R.D.P.* 1958-59, 602 e.v.; CORNIL, P., *Contribution de la victimologie aux sciences criminologiques*, *R.D.P.*, 1958-59, 587 e.v.; CORNIL, P., *La notion de victimologie et sa place dans la criminologie*, *R.D.P.* 1973-74; DE BRAY, L., *Quelques observations sur les victimes des délits de vol*, *R.D.P.*, 1958-59, 643; DELLAERT, R., *Premières confrontations de la psychologie criminelle et de la victimologie*, *R.D.P.*, 1958-59, 628 e.v. Zie uiteraard ook de klassieker van VON HENTIG, H., *The criminal and his victim*, New Haven, 1948.

2. Zie b.v.: SMALE, G., *Slachtoffers van ernstige vermogens- en geweldmisdrijven*, Deel I, *De materiële problematiek*, Groningen 1977 en deel II, *De immateriële problematiek*, Groningen, 1980. Zie tevens STEINMETZ, C.H.D., *Het verwerken van een ernstig misdrijf*, *Just. Verk.*, 1983, afl. 6, 36-38. VAN KERCKVOORDE, J., *Tien jaar slachtofferenquêtes in Nederland: een selectie*, *Panopticon*, 1984, 240-257.

3. RUBBRECHT, J., *Praeadvies over de rechten van de benadeelde in het Belgisch strafproces*, Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, W.E.J. Tjeenk-Willink, Zwolle, 1954. DU JARDIN, J. *La personne lésée dans l'action pénale*, *R.D.P.*, 1968-69, 673-705. Meer recent: MARTIN, D., *Livre blanc sur l'indemnisation des victimes d'infractions*, a.s.b.l. Aide et reclassement, 1983; *Congrès International de Budapest 1974: L'indemnisation des victimes de l'infraction pénale*, *Rev. Int. Dr. Pénal*, 1973, 3-416; KELLENS, G., *Troisième symposium international de victimologie (Münster, 2-8 septembre 1979)*, *R.S.C.D.P.C.*, 1979, 945-950; *Commission MILLIEZ, P., Rapport de la commission d'étude et de propositions dans le domaine de l'aide aux victimes*, Paris, 1982; VERIN, J., *La victime et le système pénal*, *R.S.C.D.P.C.*, 1980, 763-771; COUV RAT, P., *La protection des victimes d'infractions. Essai d'un bilan*, *R.S.C.D.P.C.*, 1983, 577-596... enz.

4. Zie bijv. voor Frankrijk: 'Loi renforçant la protection des victimes d'infraction', *Journal Officiel* 9 juli 1983, 2122. Voor een commentaar: D'HAUTEVILLE, A., *Le nouveau droit des victimes*, *R.G.A.R.*, 1984, 10729. Op Europees vlak werd op 24 november 1983 door de Raad van Europa overeenkomst nr. 116 'Relative au dédommagement des victimes d'infractions violentes' opengesteld voor ondertekening door de lidstaten.

vlak van de concrete hulpverlening⁵ initiatieven ontwikkeld teneinde de voorzieningen voor slachtoffers te verbeteren. Kortom, de aandacht voor het slachtoffer is in een stroomversnelling geraakt. Op zichzelf valt dit toe te juichen, maar men mag toch de ogen niet sluiten voor eventuele onzuivere argumentaties die in de pleidooien voor verbetering van voorzieningen voor slachtoffers worden gehanteerd. Zo moet er b.v. op toe gezien worden dat (eventueel potentiële) slachtoffers niet op een symbolische wijze gebruikt of zelfs misbruikt worden. Er bestaat onmiskenbaar een tendens, en niet alleen in de publieke opinie, om een verbinding te leggen tussen de erkenning van de rechten van de slachtoffers en de eisen voor een repressievere strafrechtpolitiek.⁶

2 De opmerking dat slachtoffers van misdrijven in het huidige systeem van onze strafrechtspleging nogal eens in de kou blijven staan is niet nieuw. Reeds A. Prins merkte in 1899 op dat het strafrecht onvoldoende bescherming biedt aan de slachtoffers en dat deze categorie bovendien voornamelijk geconfronteerd wordt met onverschilligheid, om niet te zeggen vijandigheid.⁷ Ook in het meer recente verleden werden opmerkingen in die zin geformuleerd.⁸ Men zocht dan ook naar middelen om de belangen van het slachtoffer beter te vrijwaren. Twee tendenzen tekenen zich in dit verband af. Men kan trachten de procesuele positie van het slachtoffer te verbeteren binnen het kader van de bestaande wettelijke voorzieningen⁹ ofwel kan men de vergoeding van de slachtoffers van alle of bepaalde misdrijven losmaken uit de bestaande procedures en toevertrouwen aan door de staat in te richten schadefondsen.¹⁰

---

5. In België zijn kort geleden enkele slachtofferhulpprojecten van start gegaan, o.m. te Antwerpen, Leuven en Hasselt. Voor een overzicht van de Nederlandse situatie, zie het themanummer van *Horizontaal*, Wie zorgt er nou eigenlijk voor het slachtoffer, 1984, Ook MOERLAN, H. en RODERMOND, H., Slachtoffers van delicten, *Marge*, 1978, 197-205; Voor Frankrijk: TRIoux, M., L'aide aux victimes en France, *Ann. Dr. Liège*, 1984, 223-233.

6. Voor een kritische reflectie over de verschillende ideologieën die gehanteerd worden in de pleidooien voor betere voorzieningen voor slachtoffers, zie VAN DYK, J.J.M., *Just. Verk.*, 1983, afl. 6, 5-35. Zie tevens: VERIN, J., Une politique criminelle fondée sur la victimologie et sur l'intérêt des victimes, *R.S.D.P.C.*, 1981, 895-907. FIJNAUT, C., Averechtse mobilisatie van slachtoffers, *D.D.*, 1983, 193-194; HULSMAN, L., Slachtoffers van delicten, *D.D.*, 1984, 927-933.

7. PRINS, A., *Science pénale et droit positif*, 1899, 374: 'Le dommage moral et matériel causé par la criminalité est considérable. Ceux qui ont subi ce dommage ne profitent en rien des efforts répressifs de l'Etat; leurs souffrances subsistent; les tribunaux fonctionnent comme si la victime du délit n'existait pas; on peut même dire que celle-ci souffre deux fois, car elle doit, comme contribuable, payer les frais de justice, et pour elle l'appareil de la répression est, dès lors, un symbole abstrait plus qu'un instrument de protection'. Zie ook: LEBEAU, L., Pour la partie civile, *J.T.*, 1946, 25-27.

8. Voor een overzicht van een aantal belangrijke kritieken en referenties Zie BEKAERT, H., *Cinquante années de procédure pénale en Belgique et à l'étranger*, Publication jubilaire, 1957, 67 e.v., 73-75. Ook DU JARDIN, J., o.c. (voetnoot 3) bespreekt een aantal belangrijke kritieken, met uitgebreide referenties naar de literatuur. Zie tevens: LEMAITRE, A., *Compte-rendu du colloque Européen sur l'indemnisation des victimes d'infractions*, *R.D.P.*, 1984, 647-651.

9. Een recent voorbeeld is de Franse wet van 9 juli 1983, aangehaald in voetnoot 4. Ook in België werden de laatste 50 jaar een aantal wetgevendende initiatieven genomen teneinde de procesuele positie van de benadeelde in het strafproces enigszins te verbeteren. Voor een overzicht, zie CALEWAERT, W., Staatshulp voor slachtoffers van geweldsdelicten?, *T.S.W.*, 1975, 301-317, 307.

10. Voor een rechtsvergelijkend overzicht van een aantal systemen zie: LOMBARD, Fr., *Les systèmes d'indemnisation des victimes d'actes de violence*, Centre de recherches sociologiques

3 Voorliggende bijdrage heeft tot doel de situatie van de benadeelde te bekijken binnen de bestaande wettelijke voorzieningen naar Belgisch recht. Er zal voornamelijk aandacht besteed worden aan de (juridische) mogelijkheden van het slachtoffer om binnen het kader van de strafrechtelijke reactie op een misdrijf vergoeding te verkrijgen voor de door hem geleden schade. Binnen het bestek ervan is het uiteraard onmogelijk een exhaustieve studie te bieden van deze complexe problematiek. Toch lijkt het zinvol om, alvorens andere systemen te onderzoeken, de actuele mogelijkheden nog eens op een rijtje te zetten en, waar nodig, enkele lacunes aan te duiden. Wat ons hier voornamelijk interesseert is de positie van het private slachtoffer dat ten persoonlijke titel herstel wenst te bekomen van de fysische, materiële of morele schade die hem door een misdrijf is toegebracht.¹¹ Nagegaan zal worden welke rechten door het Belgisch recht aan de benadeelde worden toegekend, door wie en ten aanzien van wie deze kunnen uitgeoefend worden. De aandacht zal voornamelijk toegespitst worden op de processuele positie van de benadeelde in de loop van het strafproces. Eerst dienen echter, ter herinnering, enkele begrippen verduidelijkt te worden.

1. Strafvordering door het O.M. en burgerlijke vordering door de benadeelde

4 Wanneer een misdrijf schade veroorzaakt heeft aan een particulier belang ontstaat er naast een (eventuele) strafvordering tot bestraffing van het misdrijf, ook een 'burgerlijke' vordering tot schadevergoeding.¹² Het gepleegde misdrijf wordt beschouwd als een onrechtmatige daad die aan een ander schade heeft veroorzaakt die herstel vereist.¹³ De uitoefening van de strafvordering hoort in beginsel toe aan het Openbaar Ministerie dat er het monopolie van heeft. De rechtsvordering tot herstel van de schade die door het misdrijf werd toegebracht 'behoort aan hen die de schade hebben geleden' (art. 3 Voorafgaande Titel Sv.), m.a.w. aan de benadeelde zelf die er dan ook zelf het initiatief zal moeten toe nemen. Hij kan zijn vordering tot herstel naar vrije keuze instellen voor de burgerlijke

---

sur le droit et les institutions pénales, 1983, 140 blz. Voor België: VAN HONSTE, V., La réparation par l'Etat du dommage subi par les victimes de certaines infractions, *R.D.P.*, 1973-74, 403-460; Zie ook het speciale nummer van de *Annales de droit de la faculté de Liège*, 1984, nr. 2 met bijdragen van LOMBART, Fr., DALCQ, R.O., d'HAUTEVILLE, A., DUNKEL, Fr., MULLER-RAPPARD, E., BOLAND, M., LEROY, L. LAMBORN, VAN DIJK, J.J.M., TIMMERMAN, H., TRIOUX, M., MARTIN, D. Op wetgevend vlak werd op 17 mei 1972 een wetsvoorstel ingediend door E. GLINNE (Parl. Doc. 1971-72, nr. 236). In Nederland functioneert sedert 1976 het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Voor een recente evaluatie, zie o.m. COZIJN, C., Schadefonds geweldsmisdrijven, W.O.D.C., 1984.

11. De problematiek van het 'slachtofferschap' is uiteraard veel complexer dan een juridische invalshoek kan doen vermoeden. Zie daarover o.m. de bijdragen aan het colloquium ingericht door de Faculteitskring Lombrasiana en de Oud-Studentenkring Criminologie van de Rijksuniversiteit te Gent van 6 tot 8 februari 1975, met bijdragen van BIANCHI, H., VERSELE, S.C., REMOUCHAMPS, M., DE BATSELIER, S., VAN OUIRIVE, L., CALEWAERT, W., D'HAENENS, J., NAGEL, W.H., HOEFNAGELS, G.P., CLERINX, J., *T.S.W.*, 1975, 223-359.

12. Eertijds waren burgerlijke en strafvordering niet gescheiden en was de vordering van de benadeelde zelfs hoofdzaak: zie o.m. PRINS, A., o.c., nr. 599 e.v. Voor een interessant historisch overzicht, zie VAN BEMMELEN, J.M., De positie van de beleedigde partij in het strafproces, *T.S.R.*, 1942, 1-25 en 115-138.

13. D'HAENENS, J., Belgisch Strafprocesrecht, *Story-Scientia*, Gent, 1980, Dl. I, Vol. A., 144; Zie ook CORNET, A., *L'action publique et civile*, *J.J.P.*, 1953, 10-15.

rechter — het betreft private belangen — ofwel, gelijktijdig met de uitoefening van de strafvordering, voor de strafrechter (art. 4 Voorafgaande Titel Sv.).

5 De wettelijke grondslag van de vordering tot herstel van de schade uit een misdrijf is terug te vinden in de art. 1382 e.v. van het Burgerlijk Wetboek. De grondvoorwaarden die door deze artikelen gesteld worden - fout, schade, oorzakelijk verband - dienen ook aanwezig te zijn wanneer de schade voortspuit uit een misdrijf. De bespreking hiervan valt buiten het bestek van deze bijdrage, zodat we dit verder buiten beschouwing laten.¹⁴ We herinneren er slechts aan dat zowel materiële, fysische als morele schade in aanmerking kan komen en dat de gevorderde schade persoonlijk, zeker en gerealiseerd moet zijn. De schade moet ook in geld waardeerbaar zijn vermist ze noodzakelijkerwijze leidt naar een pecuniaire vergoeding. De aangebrachte schade kan dus in principe enkel door een equivalent hersteld worden.¹⁵ De schade dient zijn oorsprong te vinden in het misdrijf, doch het is niet vereist dat de schade waarvoor het herstel wordt geëist, veroorzaakt werd door elk van de elementen van het misdrijf waarop de vordering steunt, noch dat het bestaan van deze schade één van de elementen van het misdrijf zou zijn.¹⁶ Op te merken valt bovendien dat om de burgerlijke vordering in werking te stellen hij die beweert benadeeld te zijn door een misdrijf enkel moet aantonen dat hij slachtoffer is 'kunnen' zijn van dat misdrijf, m.a.w. op dat ogenblik dient hij nog niet het bewijs van zijn schade aan te brengen.¹⁷ Dit zal moeten gebeuren ter gelegenheid van de beoordeling door de rechter¹⁸ (zie verder).

2. Wie kan de vordering wegens schade uit een misdrijf uitoefenen?

6 De art. 3 en 4 Voorafgaande Titel Sv. laten de uitoefening van de burgerlijke vordering toe aan al wie zich persoonlijk benadeeld acht door een misdrijf, d.w.z. door eenieder die aantoonde dat hij het slachtoffer kan zijn in zijn persoon, zijn goederen of zijn eer.¹⁹ Een eerste vereiste is dus dat men zich persoonlijk benadeeld acht, wat niet noodzakelijk betekent dat het misdrijf rechtstreeks tegen de schadelijder werd gepleegd. Ook derden die schade ondervonden, beschikken

---

14. Zie hierover: RONSE, J. 'Schade en schadeloosstelling', A.P.R., Story Scientia, Gent, 2° druk (herwerkt door L. De Wilde) 1984; SCREVEN, R., De la compétence des juridictions d'instruction pour apprécier la recevabilité d'une constitution de partie civile, *R.D.P.*, 1957-58, 531-556; 545 e.v.; KOHL, A., Dommage et procédure, *J.T.*, 1981, 201-205; *R.D.P.B.*, V^o Action civile, nr. 5-11; WARLOMONT, R., L'action publique et civile, *Les Nouvelles*, I, 1, 95-205, nr. 83 e.v.

15. WARLOMONT, R., o.c., nr. 109. Het misdrijf kon ook nog andere burgerrechtelijke gevolgen hebben, zoals de teruggave en de veroordeling tot de gerechtskosten. Zie daarover: VANHOUDT, C.J. en CALEWAERT, W., *Belgisch Strafrecht*, Story, Gent, 1976, nr. 1876 e.v.

16. Cass. 8 oktober 1980, *R.D.P.*, 1981, 195; Cass., 14 oktober 1974, *Pas.*, 1975, I, 191. Zo zal men b.v. materiële schade kunnen vorderen gesteund op feiten van onopzettelijke doding of onopzettelijke slagen en verwondingen. Voor voorbeelden, zie Cass. 6 oktober 1982, *Pas.*, 1983, I, 183; Cass., 3 juni 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 1153; Cass., 12 januari 1976, *R.D.P.*, 1975-76, 652, noot R.S.

17. Cass., 10 juli 1939, *Pas.*, 1939, I, 353.

18. Zie b.v. Brussel, 1 december 1981, *J.T.*, 1982, 60.

19. Cass., 7 november 1983, *R.D.P.*, 1984, 330; D'HAENENS, J., o.c., I, A., 148; SCHUIND, G., *Traité pratique de droit criminel*, 4e éd., Swinnen, 1981, II, 18.

over de burgerlijke vordering om de door hen geleden schade op te eisen.²⁰ Voorwaarde is wel dat de schade toegebracht werd aan private belangen. Het belang dat men heeft of meent te hebben bij de bestraffing op zich is onvoldoende. In de huidige stand van de rechtspraak kunnen individuele personen of b.v. verenigingen die zelf geen schade hebben geleden maar de burgerlijke vordering wensen te gebruiken omdat ze bepaalde feiten of toestanden wensen bestraft te zien, niet ontvankelijk verklaard worden. Dit belang bij bestraffing, zegt men, zit vermengd met het maatschappelijk belang waarvan de bescherming uitsluitend van de uitoefening van de strafvordering afhangt. Op basis van deze redenering werden de vorderingen van b.v. verenigingen voor dierenbescherming²¹ of van milieuverenigingen²² afgewezen.²³

7 Schadevergoeding kan gevorderd worden door de benadeelde zelf die rechtstreeks persoonlijk schade heeft geleden of door degenen die ertoe gerechtigd zijn om in zijn plaats te treden. Zo zullen als benadeelden ook beschouwd worden de *erfgenamen* van een overleden slachtoffer. Naast het feit dat zij rechtstreeks en persoonlijk schade kunnen ondervonden hebben en dus over een persoonlijke vordering beschikken, kunnen zij een vordering m.b.t. schade van de overledene overnemen of zelf instellen.²⁴ Ook de zgn. *derden-gesubrogeerden* kunnen in de plaats treden van het slachtoffer, en de vordering tot schadevergoeding zelf uitoefenen.²⁵ Deze indeplaatsstelling kan een gevolg zijn van een overeenkomst (art. 1249-1251 B.W.) of van wettelijke bepalingen. De meest courante zijn deze die bestaan ten voordele van de verzekeraar van de burgerlijke aansprakelijkheid (art. 22 Wet 11 juni 1874), van de mutualiteiten in het kader van de ziekte- en invaliditeitsverzekering (art. 70, §2, al. 2 Wet 9 augustus 1963), van de O.C.M.W.'s (art. 98 Wet 8 juli 1976), van de wetsverzekeraar en het Fonds voor arbeidsongevallen (art. 47 Wet 10 april 1971).²⁶ De *curator* van een faillissement kan, trouwens zonder toestemming van de schuldeisers, b.v. in zaken van frau-

20. R.P.D.B., V° *Action civile*, nr. 7, SCHUIND, G., o.c., II, 25; D'HAENENS, J., II, A., 48.

21. Antwerpen, 14 januari 1981, *Pas.*, 1981, II, 29; *R.W.*, 1982-83, 533.

22. Cass., 28 mei 1934, *R.G.A.R.*, 1936, 2022.

23. Zie ook: Corr. Brussel, 2 december 1981, *J.T.*, 1982, 61; Brussel, 1 december 1981, *J.T.*, 1982, 60; Cass., 7 december 1957, *R.C.J.B.*, 1958, 247, noot DABIN, J., La réparation des actions en réparation intentées par les groupements privés autres que les sociétés, en raison du dommage causé soit à la généralité de leurs membres, soit aux fins qu'ils poursuivent; DU JARDIN, J. Algemeen belang en groepsbelang, *R.W.*, 1958, 247-270; SCHAUTTEERT, M., Ontvankelijkheid van vorderingen ingesteld door milieuverenigingen. Een onderzoek naar de mogelijkheden van milieuverenigingen om in rechte op te treden, *Leefmilieu* 1982, 181-188; DU JARDIN J., La personne lésée dans l'action pénale, *R.D.P.*, 1968-69, 680 e.v.; Meest recent: DE NAUW, A., Groepsbelang en strafproces, in *Liber Amicorum F. Dumon*, Kluwer, Antwerpen, 1983, I, 415-436.

24. KOHL, A., Dommage et procédure, *J.T.*, 1981, 201-205. Op te merken valt dat, wanneer hun voorganger overlijdt tijdens het strafgeding, en de erfgenamen het geding hervatten in graad van beroep, zij zich moeten beperken tot wat het voorwerp was van de vraag van hun rechtsvoorganger (o.c., 203 en Cass., 12 maart 1974, *Pas.*, 1974, I, 720).

25. Enkel binnen de perken van de subrogatie en de strafrechter kan over betwistingen daaromtrent uitspraak doen: zie Cass., 6 maart 1961, *Pas.*, 1961, I, 730; R.P.D.B., V° *Action civile*, compl. t. III, n° 11 bis.

26. Deze subrogatie geldt enkel wanneer de verzekeraar de schuld van de derde betaalt, doch niet wanneer hij zijn eigen schuld betaalt. Zie hierover D'HAENENS, II, A., 149; Cass., 22 november 1965, *Pas.*, 1966, I, 384.

duleus bankroet, optreden namens de massa van de schuldeisers.²⁷ Door de wet van 31 maart 1898 werd aan *beroepsverenigingen* uitdrukkelijk het recht toegekend om schadevergoeding te vorderen wanneer door een misdrijf de belangen aangetast worden die zij tot doel hebben te beschermen.²⁸

8 Naast het feit dat men persoonlijk schade dient geleden te hebben is vereist dat men over de nodige juridische bekwaamheid beschikt, m.a.w. dient men zowel rechtsbekwaam als juridisch handelingsbekwaam te zijn. Een feitelijke vereniging b.v. mist rechtsbekwaamheid en kan als dusdanig niet in rechte optreden. Enkel rechtspersonen met een eigen juridisch bestaan hebben de noodzakelijke juridische bekwaamheid om herstel te bekomen van de schade die hen door een misdrijf veroorzaakt werd.²⁹ Een burgerlijke partijstelling van een vakbond b.v. zal niet ontvankelijk zijn.³⁰ Niet alleen moet men rechtsbekwaam zijn maar ook juridisch handelingsbekwaam, men moet de bevoegdheid bezitten om in rechte op te treden. Zo zullen minderjarigen vertegenwoordigd worden door de vader of de moeder of door degene die de minderjarige feitelijk in bewaring heeft³¹, en onbekwaamverklaarden door hun wettelijk voorziene vertegenwoordigers.³²

9 Tenslotte moet de burgerlijke vordering, ook deze n.a.v. een misdrijf, gesteund zijn op een *rechtmatig* belang. Zo werd de burgerlijke vordering van iemand die een diefstal pleegde en die gekwetst werd door zijn slachtoffer op het moment dat hij ontvluchtte, immoreel genoemd, tegen de openbare orde en de goede zeden en daarom onontvankelijk verklaard.³³ Deelname aan het misdrijf kan bovendien de eis van een 'slachtoffer' ongegrond maken.³⁴

3. Tegen wie kan de vordering uitgeoefend worden?

10 Een eerste voorwaarde is uiteraard dat de benadeelde ervan op de hoogte is wie hem de schade heeft toegebracht.³⁵ Uit de praktijk reeds blijkt dat dit voor

---

27. Cass., 14 oktober 1963, *Pas.*, 1964, I, 153; *R.W.*, 1963-64, 1859.

28. Zie hierover: DABIN, J. en KOHL, A., *o.c.*, voetnoot 28. In de meer recente wetgeving is een tendens aanwezig om verenigingen toe te laten in gedingen waarin de belangen van hun leden of hun eigen doel betrokken zijn. Zie b.v. de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken en de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden. Zie hierover DE NAUW, A., *o.c.* (voetnoot 23), 421 e.v.

29. Corr. Namur, 12 januari 1981, *Rev. Rég. Dr.* 1981, 179. De B.P.-stelling dient dan wel door de statutaire vertegenwoordigers te gebeuren Rk. Brussel, 30 december 1982, *T.V.R.*, 1983, afl. 23, 59, noot BILMANS, M.

30. Voorbeeld: Gent, 8 oktober 1980, *R.W.*, 1981-82, 2174, noot; Luik, 27 oktober 1982, *Jur. Liège* 1983, 3.

31. Minderjarigen zelf kunnen dus de burgerlijke vordering niet instellen. Deze handelingsonbekwaamheid is echter niet van openbare orde en kan dus niet voor het eerst voor het hof van cassatie opgeworpen worden (Cass., 20 december 1977, *Pas.*, 1978, I, 463). De rechter mag dit middel ook niet van ambtswege opwerpen (Pol. Hasselt, 23 oktober 1981, *T. Vred.*, 1981, 6.

32. SCHUIND, G., *o.c.* II, 22-23; WARLOMONT, R., *o.c.* nr. 167-178; *R.D.P.B.* v° Action civile, nr. 17-24.

33. Corr. Luik, 21 maart 1980, *Jur. Liège*, 1981, 37, noot PIEDBŒUF, F.

34. Voor een voorbeeld zie: Luik, 11 april 1984, *Jur. Liège*, 1984, 266.

35. We laten hier de problematiek m.b.t. de tussenkomst van het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds buiten beschouwing.

vele benadeelden een ernstige barrière vormt, vermits nogal wat daders onbekend blijven. Indien echter de veroorzaker van de schade bekend is, dient men voor de beantwoording van deze vraag nog een onderscheid te maken naargelang men de vordering wenst aanhangig te maken voor de burgerlijke rechter of voor de strafrechter. We beperken ons hier tot de tweede hypothese.³⁶

11 Voor de strafrechter kan de burgerlijke vordering op de eerste plaats gericht worden tegen de dader(s) van het strafbaar feit en tegen degenen die als mededaders of medeplichtigen kunnen beschouwd worden overeenkomstig art. 66-67 Sv.w.. Vermits de burgerlijke vordering slechts gelijktijdig met de strafvordering kan ingesteld worden is het echter een essentiële voorwaarde dat er inderdaad strafvervolgning werd ingesteld, door het O.M. of in beperkte gevallen door de benadeelde zelf (zie verder). Strafvordering en burgerlijke vordering zijn hier onafscheidelijk aan elkaar verbonden. Voor de strafrechter is de burgerlijke vordering een accessorium van de strafvordering. Wanneer de strafrechter niet gevat wordt door de strafvordering of wanneer hij daarover reeds uitspraak gedaan heeft, of nog als de strafvordering wegens bepaalde redenen — b.v. dood van de verdachte of verjaring — niet uitgeoefend wordt, zal de strafrechter onbevoegd zijn om kennis te nemen van de burgerlijke vordering.³⁷ Op te merken valt dat de burgerlijke vordering ook gericht kan worden tegen een burgerlijk onbekwame. Zo kan men zich aanstellen tegen een minderjarige, zonder dat hij moet vertegenwoordigd worden door zijn ouders, of tegen een onbekwaamverkleerde of een gefailleerde.^{38 39} Wanneer de dader overlijdt kan de burgerlijke vordering voortgezet worden tegen de erfgenamen op voorwaarde dat deze vordering reeds bij het strafgerecht aanhangig was.⁴⁰

12 De vordering tot schadevergoeding kan ook uitgeoefend worden tegen de burgerlijk aansprakelijke personen (zie art. 1384 B.W.), b.v. ouders, onderwijzers, werkgevers. Voorwaarde is wel dat deze, fysische of morele, personen in het strafgeding betrokken zijn. Zij kunnen gedagvaard worden door het O.M., dat meestal het initiatief zal nemen omdat deze personen eventueel mede tot de ge-

---

36. Zie voor het onderscheid: D'HAENENS, J. o.c., I, A, 150-151. Voor het strafgerecht kan de morele persoon niet als verdachte gedagvaard worden, eventueel wel als burgerlijk aansprakelijke partij (1348 B.W.) wanneer het misdrijf gepleegd werd door een aangestelde. Voor het burgerlijk gerecht kan de morele persoon rechtstreeks aangesproken worden voor misdrijven die gepleegd werden door de morele persoon zelf door bemiddeling van zijn organen (1382 B.W.). Voor het burgerlijk gerecht zal men zich ook kunnen richten tot vrijwillig of gedwongen tussenkomende partijen: zie de art. 811-814 Ger. W. die niet toepasselijk zijn in strafzaken.

37. De strafrechter zal echter wel bevoegd blijven om over de burgerrechtelijke vordering uitspraak te doen als deze rechtsgeldig bij hem aanhangig was en de reden waarom de strafvordering vervalt (b.v. verjaring) slechts later ontstaat. Zie b.v. Cass., 21 september en 11 oktober 1977 en 25 januari 1978, *Pas.*, 1978, I, 93, 180 en 605; Cass., 20 september 1978, *Pas.*, 1979, I, 87; Cass., 10 oktober 1979, *Arr.*, 1979-80, 169.

38. MARCHAL, A. en JASPAR, J.P., *Droit criminel*, Bruxelles, Larcier, 1965, II, 957; BRAAS, *Précis de procédure pénale*, Bruylant, 1950, I, 157; REGOUT-MASSON, *De la constitution de la partie civile contre un failli*, *J.T.*, 1979, 417-422.

39. Zie over dit alles R.P.D.B., v° Action civile, nrs. 38-63; BRAAS, o.c., nr. 200, blz. 156.

40. R.P.D.B., v° Action civile, nr. 371-377.

rechtskosten kunnen veroordeeld worden.⁴¹ Voor de politierechtbank en de correctionele rechtbank kan de benadeelde zelf, niet de verdachte, ze dagvaarden. Voor het Hof van Assisen kan deze partij niet gedagvaard worden.⁴²

13 Wanneer de burgerlijke vordering betrekking heeft op een door een motorrijtuig veroorzaakte schade, m.a.w. in de belangrijke sector van het verkeer, kan de benadeelde en de verzekerde de verzekeraar in de zaak doen tussenkomen. De verzekeraar kan ook vrijwillig tussenkomen voor het strafgerecht. Alhoewel de tussenkomst van derden voor de strafrechter in principe niet toelaatbaar is - de art. 811-814 Ger. W. vinden geen toepassing - wordt hierop een belangrijke uitzondering gemaakt door art. 9 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorvoertuigen. Op die manier kan de benadeelde de verzekeraar dwingen tussen te komen. De strafrechter is bevoegd om de verzekeraar te veroordelen tot vergoeding van de door de verzekerde veroorzaakte schade, zelfs in het geval dat de verzekeraar zelf vrijwillig is tussengekomen.⁴³

4. De keuze van de benadeelde: burgerlijk gerecht of strafgerecht

14 Art. 4 Voorafgaande Titel Sv. voorziet voor de benadeelde twee wegen om zijn schade vergoed te krijgen. Ofwel kiest hij voor de burgerlijke rechter, ofwel sluit hij zich aan bij de strafvordering die aanhangig is bij de strafrechter. Zoals we verder zullen zien kan hij in bepaalde gevallen deze laatste mogelijkheid ook zelf uitlokken. Zijn keuze wordt wel beheerst door het beginsel dat uitgedrukt wordt in het adagium 'Electa una via non datur recursus ad alteram', doch sedert het cassatiearrest van 27 mei 1943⁴⁴ betekent dit niet meer dat de eens gedane keuze definitief en bindend zou zijn, maar enkel dat de vergoeding van een bepaalde schade niet tegelijkertijd voor de burgerlijke en voor de strafrechter mag gebracht worden.⁴⁵ Niets belet echter de benadeelde een vordering in te leiden bij de burgerlijke rechter en zich nadien, wanneer de strafvordering aanhangig gemaakt werd bij de strafrechter, voor hem burgerlijke partij te stellen voor dezelfde schade. Hij doet dan stilzwijgend afstand van de eerste vordering.⁴⁶ Hij kan ook zijn vordering splitsen en bepaalde schadeposten bij de ene en andere bij de andere rechter brengen, ook wanneer ze hun oorsprong vinden in hetzelfde misdrijf.⁴⁷ In geen enkel geval natuurlijk mag hij tweemaal voor dezelfde schade vergoeding bekomen.⁴⁸

41. DECLERCQ, R., *Strafvordering*, Wouters, Leuven, 7e ed., 1984, II, 221.

42. D'HAENENS, J., o.c., I, A, 150. Zie hierover ook: VAN DEN BOSSCHE, J., *Le civilement responsable et spécialement celui de l'incapable, au répressif*, *R.D.P.*, 1966-67, 36-71.

43. Zie over deze problematiek in extenso: DE NAUW, A., *Tussenkomst van derden voor de strafrechter*, A.P.R., Story-Scientia, Gent, 1985. Van dezelfde auteur: *De tussenkomst van derden in strafzaken*, in *Strafrecht voor rechtspractici*, Acco, Leuven, 1985, 93-111.

44. Cass., 27 mei 1943, *Pas.*, 1943, I, 207.

45. Cass., 16 januari 1979, *Pas.*, 1979, I, 566.

46. Zie DECLERCQ, R., o.c., II, 205 en Gent, 4 maart 1974, *R.W.* 1974-75, 1018.

47. Zie DECLERCQ, R., o.c., 205 en het arrest van 27 mei 1943 (voetnoot 44).

48. Cass., 23 juni 1981, *Pas.*, 1981, I, 1221: onwettig is de beslissing waarbij de benadeelde voor dezelfde schade tweemaal wordt vergoed.

15 Hierna zal verder de positie van de benadeelde in het strafproces onderzocht worden. Toch dient in het kort gewezen op twee belangrijke gevolgen van een andere keuze. De burgerlijke rechtbank moet er nl. in zekere zin mee rekening houden dat er mogelijk ook een strafvordering bij de strafrechter is aanhangig gemaakt. Bedoeling is tegenstrijdige beslissingen te vermijden. Het leidend beginsel is dat de uitoefening van de strafvordering voorrang krijgt, wat twee belangrijke konsekwenties heeft. Op de eerste plaats is de burgerlijke rechter verplicht, in het geval dat terzelfdertijd de strafvordering aanhangig is, zijn eindbeslissing op te schorten totdat de uitspraak van de strafrechter definitief is geworden.⁴⁹ De strafvordering moet wel werkelijk aanhangig zijn, zodat b.v. een eenvoudige aangifte of klacht niet volstaan.⁵⁰ Bovendien kan de burgerlijke rechter eventueel wel de zaak reeds in behandeling nemen en bewarende of onderzoeksmaatregelen bevelen.⁵¹ Het is enkel zijn definitief oordeel dat hij moet opschorten.⁵² Deze regel — ‘Le criminel tient le civil en état’ — vormt meteen de grondslag voor een andere belangrijke richtlijn voor de burgerlijke rechter, nl. dat hij verplicht is rekening te houden met wat zeker en noodzakelijk door de strafrechter beslist is.⁵³ Wanneer de strafrechter een definitieve beslissing heeft genomen en de vordering voor de burgerlijke rechter heeft hetzelfde feit tot grondslag, dan dringt de beslissing van de strafrechter zich op aan de burgerlijke rechter. Dit beginsel heeft uiteraard gevolgen voor de positie van de benadeelde. Wanneer een bepaald misdrijf, waarop de benadeelde zich steunt om schadevergoeding te bekomen, door de strafrechter niet bewezen verklaard wordt, dan kan hij zijn eis ook niet meer voor de burgerlijke rechter brengen, en zich daarbij steunen op datzelfde misdrijf.⁵⁴

16 Veelal wordt gesteld dat de procedure voor de strafrechter, waar de benadeelde zich aansluit bij het O.M. zijn voordelen heeft. Het kan niet ontkend worden dat de afhandeling meestal gemakkelijker, sneller, goedkoper en in zekere zin dus efficiënter verloopt wanneer de benadeelde zich kan aansluiten bij de actie van het O.M. Nochtans zal hierna nog blijken dat hij daardoor op verschillende punten in een afhankelijkheidspositie gedrongen wordt t.a.v. de vervolgende instanties.⁵⁵ Bovendien wordt hij min of meer gedwongen, of bestaat

---

49. Art. 4 Voorafgaande Titel Sv.: Cass., 26 mei 1972, *J.T.*, 1973, 26.

50. BRAAS, *o.c.*, I, nr. 245

51. Gent, 4 december 1961, *R.W.*, 1962-63, 999.

52. Cass., 13 februari 1978, *Pas.*, 1978, I, 682; Cass., 19 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 252.

53. Zie Cass., 27 september 1982, *Pas.*, 1983, I, 123. Voor een toepassing zie Rb. Brugge, 4 mei 1984, *T.V.B.R.*, 1984, 16 noot.

54. Over de draagwijdte van dit beginsel, zie: D'HAENENS, J., *o.c.*, II, A, 163-164 en DECLERCQ, R., *o.c.*, II, 244-251. Dit beginsel is uiterst belangrijk voor de vraag in welke mate de burgerlijke rechter, bij wie een regresvordering van de verzekeraar aanhangig gemaakt is, op grond van alcoholintoxicatie van de verzekerde, gebonden is door wat de strafrechter besliste, meer bepaald m.b.t. de straftoemeting. Zie hierover: VANQUICKENBORNE, M., De afzonderlijke bestraffing van de alcoholintoxicatie in het verkeer en de regresvordering van de verzekeraar: een terugblik, *R.W.*, 1975-76, 465-478.

55. De benadeelde wordt gedwongen ‘d’accepter les débats dans les termes posés par le M.P., elle ne peut ni ajouter à la prévention, ni la changer en faisant porter l’instruction sur d’autres faits que ceux prévus dans la citation’ (CORNET, A., *Action publique et civile*, *J.J.P.*, 1953, 12.

minstens het gevaar, dat hij de rol aanneemt van 'pseudo-procureur'⁵⁶, die zich naast het O.M. en tégen de verdachte opstelt.

5. De benadeelde als partij in het strafproces

17 De strafvordering, uitgeoefend door het openbaar ministerie, en de burgerlijke vordering, uitgeoefend door de benadeelde partij, hebben een totaal verschillende doelstelling. De eerste strekt ertoe over te gaan tot bestraffing van de daders van strafbaar gestelde feiten, de tweede heeft enkel tot doel herstel te verkrijgen van geleden schade. In de praktijk zal men veelal deze beide doelstellingen, ieder vanuit hun eigen finaliteit, trachten te verwezenlijken in en gedurende het strafproces. De vraag die we hierna zullen trachten te beantwoorden is welke de procedurale positie, de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn van een benadeelde die door een misdrijf schade oploopt. We volgen daarbij zoveel mogelijk de chronologie van het strafrechtelijk optreden.

a. Aangifte of klacht door de benadeelde van een misdrijf

18 Het monopolie voor de uitoefening van de strafvordering — behoort in principe toe aan het Openbaar Ministerie (art. 1 Voorafgaande Titel Sv.).⁵⁷ Werkingsvoorwaarde is uiteraard dat het O.M. kennis krijgt van de gepleegde misdrijven. Dit zal gebeuren door eigen vaststelling, door de processen-verbaal die overgemaakt worden door de politiediensten of door het ontvangen van aangiften en klachten.⁵⁸ Een initiatief van de benadeelde is dus niet noodzakelijk, maar toch kan onmiddellijk vastgesteld worden dat de benadeelde een niet onbelangrijke rol vervult bij het scheppen van de mogelijkheid om het strafrechtelijk systeem t.a.v. de dader(s) in werking te stellen, en dit door het neerleggen van aangiften en klachten.

19 Alhoewel wettelijk voorzien is (art. 30 Sv.) dat iedere burger die getuige is geweest van een aanslag tegen de openbare veiligheid, of van een aanslag op iemands leven of eigendom, verplicht is daarvan bericht te geven aan de procureur des Konings, bestaat er voor de niet-naleving van deze verplichting tot private⁵⁹ aangifte geen enkele sanctie en heeft ze dus voornamelijk een moreel karakter.⁶⁰ Rekening dient bovendien gehouden met het feit dat lasterlijke aangifte strafbaar is (art. 445 Sw.) en dat — zelfs wanneer de aangifte niet lasterlijk is — de aangever in sommige gevallen het risico loopt, ingeval van vrijspraak van de aangegevene, veroordeeld te worden tot schadevergoeding (zie art. 358 Sv.). In dit ver-

56. De uitdrukking komt van DE POULPIQUET, J., *Le droit de mettre en mouvement l'action publique: conséquence de l'action civile ou droit autonome*, R.S.C.D.P.C., 1975, 37-57.

57. Er zijn bepaalde afwijkingen, waarbij sommige ambtenaren gemachtigd zijn de strafvordering te stellen en uit te oefenen hetzij uitsluitend, hetzij samen met het Openbaar Ministerie: de minister van financiën, het bestuur van douanen en accijnzen, de minister van landbouw, het bosbeheer en het bestuur van waters en bossen en de regie van posterijen. Zie hierover: MATTHIJS, J., *Openbaar Ministerie*, A.P.R., 1983, nr. 196 e.v.

58. MATTHIJS, J., *o.c.*, nr. 213.

59. Voor ambtenaren binnen hun functie is de aangifte verplicht: zie art. 29 Sv.

60. HOEFLER, J., *Traité de l'instruction préparatoire en matière pénale*, UGA, Kortrijk, 1956, 193.

band is het wellicht niet onnuttig op te merken dat in de rechtspraak de anonieme aangifte aanvaard wordt en dat politie-ambtenaren zich kunnen verschuilen achter het beroepsgeheim om de namen van hun informanten te verzwijgen.⁶¹

20 Een klacht verschilt slechts van een aangifte door het feit, dat ze uitgaat van degene die beweert benadeeld te zijn door het misdrijf, m.a.w. door het slachtoffer zelf. Deze klacht is niet aan bijzondere formaliteiten gebonden en vereist van de klager geen bijzondere bekwaamheid zodat b.v. ook minderjarigen of onbekwamen ze kunnen neerleggen.⁶² In de praktijk zal klacht mondeling gedaan worden aan een officier van gerechtelijke politie of aan de procureur des Konings, ofwel bij brief gericht worden aan deze laatste.

21 Het doen van aangifte of het neerleggen van klacht verzekert de benadeelde niet van de mogelijkheid om zijn schadeëis voor de strafrechter te brengen. Ook na klacht, zelfs wanneer deze gepaard gaat met een uitdrukkelijk verzoek om de dader(s) te vervolgen — voor zover deze al bekend zijn — behoudt het O.M. de vrijheid te vervolgen of niet.⁶³ Ook intrekking van de klacht heeft in principe, althans formeel, geen invloed op deze beslissing. Het O.M. is zelfs niet verplicht haar beslissing dienaangaande aan de klachtdoende benadeelde mee te delen.⁶⁴ Private slachtoffers blijven daardoor in principe afhankelijk van de wil van het O.M. om te vervolgen of niet.

22 In enkele zeldzame gevallen kan de benadeelde door het al of niet indienen van een klacht wel invloed uitoefenen op de vervolgingsmogelijkheden van het O.M. Bij de zgn. klachtmisdrijven is de klacht immers een onmisbare voorwaarde voor vervolging. Wel te verstaan is dat in dit geval de klacht slechts voorwaarde is voor en geen verplichting schept tot vervolging. Ook inzake klachtmisdrijven behoudt het O.M. de vrijheid te vervolgen of niet⁶⁵, maar kan dit slechts wanneer het slachtoffer daartoe uitdrukkelijk de wens heeft geuit door een formele verklaring.⁶⁶ Slechts in enkele beperkte gevallen voorziet het Strafwetboek de klachtvereiste: smaad aan bepaalde hoogwaardigheidsbekleders (art. 275 Sw.), overspel (art. 390 Sw.), laster en eerroof (art. 450 Sw.), bedrog i.v.m. effecten (art. 509 Sw).⁶⁷ Wanneer een klacht vereist is moet deze bestaan voor dat de procureur des Konings overgaat tot het instellen van de strafvordering door te dagvaarden of door een gerechtelijk onderzoek te vorderen, maar niets belet de politie reeds voorbereidend onderzoek te doen.⁶⁸ Vermits de klacht slechts een voor-

61. HOEFLER, J., *o.c.*, 194.

62. SCHUIND, G., *o.c.*, II, 236.

63. Zie hierover: GLESENER, A., *Le classement sans suite et l'opportunité des poursuites*, *R.D.P.*, 1972-73, 354 e.v.

64. Door de Franse commissie MILLIEZ werd uitermate veel aandacht besteed aan het belang van informatie aan de benadeelde gedurende de procedure. Zie *Ministère de la Justice, Rapport de la commission d'étude et de propositions dans le domaine de l'aide aux victimes*, Paris, 1982.

65. Cass., 23 augustus 1965, *Pas.*, 1965, I, 1203.

66. VERSELE, C., *o.c.*, 245.

67. Ook in enkele bijzondere wetten worden klachtmisdrijven voorzien: zie SCHUIND, G., II, 16.

68. Gent, 5 april 1979, *R.W.*, 1978-79, 2740 noot.

waarde is voor het 'instellen' van de strafvordering, zal intrekking van de klacht nadat de strafvordering werd ingesteld, het O.M. niet kunnen tegenhouden om verder te vervolgen. Op deze regel bestaat één belangrijke uitzondering, nl. inzake overspel waar de klacht in elk stadium van de procedure — zelfs wanneer de zaak in cassatie hangende is — de verdere uitoefening van de strafvordering verhindert.⁶⁹

23 In het kader van de vraag hoe en in welke mate de benadeelde een procesrechtelijke positie kan verwerven in het strafproces, is hiermee o.i. aangetoond dat aangifte en zelfs klacht zonder meer (zie verder) uiteindelijk slechts een relatieve betekenis hebben. De benadeelde blijft ook in dat geval afhankelijk van de wil van het O.M. om de zaak te vervolgen of niet. Het is slechts in het uitzonderlijk geval van een klachtmisdrijf dat hij de beslissing van het O.M. — en dan nog op negatieve wijze — formeel kan beïnvloeden. De terughoudendheid van de wetgever t.a.v. het initiatiefrecht van de benadeelde blijkt bovendien nog uit andere wettelijke bepalingen. Ook lasterlijke klachten kunnen, overigens terecht, bestraft worden (art. 455 Sw.) en bovendien kan hij vrijspraak of buitenvervolginstelling van de dader, de klager eventueel tot schadevergoeding veroordeeld worden (zie de art. 136, 191, 212 en 358 Sv.).

b. Klacht met stelling als burgerlijke partij voor de onderzoeksrechter

24 Mocht de benadeelde enkel beschikken over de mogelijkheid klacht neer te leggen in de hoop dat het O.M. tot vervolging overgaat, zou haar rechtspositie uitermate zwak zijn. Het O.M. kan immers om opportuniteitsredenen maar theoretisch ook wegens nalatigheid en zelfs partijdigheid, deze klacht zonder gevolg laten. Wettelijk is echter voor de benadeelde een middel voorzien om eventuele inertie van het openbaar ministerie te doorbreken, waardoor aan de benadeelde de bevoegdheid wordt gegeven strafvervolgung uit te lokken.⁷⁰

25 Art. 63 Sv. biedt aan hem die beweert benadeeld te zijn door een misdaad of wanbedrijf — niet door een overtreding — de mogelijkheid klacht te doen en zich burgerlijke partij te stellen bij de bevoegde onderzoeksrechter. Daardoor kan de benadeelde een seponeringsbeslissing van het O.M. omzeilen en de strafvordering zelf in beweging brengen. De onderzoeksrechter is weliswaar verplicht (art. 70 Sv.) mededeling te doen aan de procureur des Konings die de regelmatigheid van de stelling als burgerlijke partij zal onderzoeken en eventueel bijkomende vorderingen kan richten aan de onderzoeksrechter, maar niets belet dat de strafvordering in werking is gesteld.⁷¹ De onderzoeksrechter mag niet weigeren te

69. Cass., 10 juli 1950, *Pas.*, I, 825; Cass., 6 oktober 1970, *Pas.*, 1971, I, 108.

70. Meer algemeen kan deze procedure beschouwd worden als één van de controlemiddelen op het beleid van het Openbaar Ministerie: Zie hierover: DE NAUW, A., *Controle over vervolging en seponering*, in *Liber Amicorum H. Bekaert*, Gent, 1977, 77-93.

71. Zie D'HAENENS, J., o.c., II, A., 69.

onderzoeken⁷² en het zullen de onderzoeksgerechten zijn die er op het einde van het onderzoek zullen over beslissen of de zaak voor de strafrechter komt.⁷³

26 Twee voorwaarden dienen vervuld te zijn. Klacht alleen volstaat niet maar moet gepaard gaan met burgerlijke partijstelling, m.a.w. met een uitdrukkelijke kennisgeving dat men een eis tot schadevergoeding voor de strafrechter wil brengen. Klacht zonder stelling als burgerlijke partij zal enkel als gevolg hebben dat de onderzoeksrechter deze klacht overmaakt aan het Openbaar Ministerie dat in dat geval de vrijheid van beslissen behoudt.⁷⁴ Bovendien moet de klacht met burgerlijke partijstelling noodzakelijkerwijze geformuleerd worden voor de onderzoeksrechter. Klacht bij de politie of bij de procureur des Konings, zelfs als men verzoekt ze als burgerlijke partijstelling te beschouwen, voldoet niet aan de voorwaarden van art. 63 Sv..⁷⁵

27 De mogelijkheid klacht te doen met burgerlijke partijstelling is een niet onbelangrijke waarborg voor benadeelden van misdrijven. Het geeft op zijn minst de mogelijkheid om seponeringsbeslissingen te ontwijken of te laten herzien. Toch dienen hierbij enkele kanttekeningen gemaakt te worden. Alhoewel het de uitdrukkelijke bedoeling is geweest van de wetgever het O.M. de kans te ontnemen de actiemogelijkheden van de benadeelde te paralyseren⁷⁶, blijft zijn initiatiefrecht beperkt tot het in werking stellen van de strafvordering, meer bepaald van het onderzoek door de onderzoeksrechter. De verdere uitoefening van de strafvordering komt niet toe aan de benadeelde maar blijft het monopolie van het O.M..⁷⁷ De procureur des Konings kan niet verplicht worden vorderingen tot onderzoek⁷⁸ te nemen en ook de benadeelde zelf beschikt kwasi over geen formele rechten om het onderzoek te activeren (zie verder). De O.R. is er rechtegens niet toe gehouden elementen te verzamelen m.b.t. de schade⁷⁹ en kan zijn onderzoek uiterst beperkt houden.⁸⁰ Na een dergelijk summier onderzoek, waarbij de benadeelde alleszins — terecht of niet — het gevoel kan hebben dat zijn klacht niet ernstig wordt genomen, belet niets de procureur des Konings, om voor de onderzoeksgerechten een vordering tot buitenvervolginstelling te nemen.⁸¹ En er is meer. Ook niet-juridische factoren kunnen drempelverhogend werken. Zo zal de benadeelde die het gerechtelijk onderzoek wil opstarten door

---

72. Als de onderzoeksrechter tot de bevinding komt dat hij onbevoegd is en hij nog geen onderzoeksdaden heeft gesteld kan hij de zaak rechtstreeks overmaken aan een ambtgenoot die wel bevoegd is. Anders zal de raadkamer dienen tussen te komen.

73. Deze procedure is onmogelijk tegen een minderjarige beneden de 18 jaar op het ogenblik van de ten laste gelegde feiten. Strafvordering kan in dat geval enkel door het O.M. worden uitgeoefend. Zie VANDEPLAS, A., De burgerlijke partijstelling tegen minderjarigen (noot onder Jrb. Dendermonde, 2 juni 1981), *R.W.*, 1981-82, 1279.

74. D'HAENENS, J., o.c., II, A., 65.

75. Cass. 13 november 1961, *Pas.*, 1962, I, 303. Zie hierover verder: MALLIE, J., L'action directe de la partie lésée devant le juge d'instruction, *R.D.P.*, 1953-54, 466-484.

76. Zie hierover DU JARDIN, J., o.c., 689.

77. Cass., 21 mei 1928, *Pas.*, 1928, 7, 164.

78. Zie hierover SCREVEENS, R., *R.D.P.*, 1957-58, 552-553.

79. Zie: POULPIQUET, J., o.c. (voetnoot 56), 52.

80. Men is het er over eens dat hij wel minstens één onderzoeksdaad dient te stellen, al is het de klager of de verdachte ondervragen. Zie MALLIE, J., o.c., 472.

81. DU JARDIN, J., o.c., 690.

een stelling als burgerlijke partij een borgsom dienen te betalen die moet dienen als een zekerheidsstelling die strekt tot waarborg voor de onderzoekskosten. Het bedrag, dat vastgesteld wordt door de onderzoeksrechter, kan oplopen tot 20.000 fr. of meer naargelang de aard van het onderzoek en b.v. de deskundigen-onderzoeken die dienen gelast te worden.⁸² Hierbij moet bovendien rekening gehouden worden met het feit dat de klager tot alle kosten zal veroordeeld worden indien de beklagde wordt vrijgesproken of buiten vervolging wordt gesteld (art. 162 Sv.).

c. De stelling als burgerlijke partij door de benadeelde

28 Ook wanneer de strafvordering niet op initiatief van de benadeelde werd in werking gesteld, kan hij zich met zijn vordering tot schadevergoeding daarbij aansluiten door een stelling als burgerlijke partij. Enkel indien hij daartoe het initiatief neemt krijgt hij daardoor de positie van procespartij die haar burgerlijke vordering kan uitoefenen.⁸³ Krachtens art. 66 en 67 Sv. kan hij dit doen door een uitdrukkelijke verklaring in elke stand van het geding tot aan de sluiting van de debatten. Vanaf deze stelling wordt de benadeelde partij en blijft het, naar de uitdrukking van het Hof van Cassatie, zolang hij geen afstand heeft gedaan⁸⁴ of zolang de rechtspleging van stelling als burgerlijke partij, noch uitdrukkelijk, noch impliciet, vernietigd werd.⁸⁵

29 Burgerlijke partijstelling kan reeds gebeuren in de loop van het vooronderzoek, nl. bij de onderzoeksrechter, ofwel ter gelegenheid van de klacht (zie hoger), ofwel wanneer de zaak reeds aanhangig is. Ook bij de onderzoeksgerechten, raadkamer of kamer van inbeschuldigingstelling, bestaat de mogelijkheid om door simpele verklaring acte te vragen van zijn aanstelling.⁸⁶ Tenslotte kan men zich aansluiten bij de strafvordering die hangende is voor de strafrechter en zich aanstellen voor de vonnisgerechten in eerste aanleg, d.m.v. een mondelinge of schriftelijke conclusie die zal geacteerd worden op het zittingsblad. Burgerlijke partijstelling is niet voor het eerst mogelijk in beroep, omdat men daardoor de verdachte een graad van rechtsmacht zou ontnemen⁸⁷, maar wordt wel aanvaard in een procedure op verzet.^{88 89}

---

82. De benadeelde kan voor deze kosten weliswaar rechtsbijstand aanvragen (art. 672 e.v., Ger. W.) doch hieraan kan de voorwaarde verbonden worden dat een bepaald bedrag gestort wordt. Zie hierover in extenso: VANDEPLAS, A., Consignatie van de burgerlijke partij, in *Com. Strafrecht*, 1984.

83. Wanneer hij die beweert benadeeld te zijn zich niet burgerlijke partij heeft ingesteld, zou een veroordeling van de dader tot schadevergoeding, onwettig zijn. Zie b.v. Cass., 3 juni 1981, *Pas.*, 1981, I, 1143.

84. We gaan hier niet uitdrukkelijk in op de problematiek van de afstand door de burgerlijke partij. Zie hierover art. 66 en 67 Sv. en DECLERCQ, R., II, o.c., 222 en HOEFLER, J., o.c., 127.

85. Cass., 20 juni 1949, *Arr. Cass.*, 1949, 405.

86. Zie hierover SCREVENS, R., De la compétence des juridictions d'instruction pour apprécier la recevabilité d'une constitution de partie civile, *R.D.P.*, 1957-58, 531-556.

87. R.P.D.B., V° *Action civile*, 147.

88. DECLERCQ, R., o.c., II, 217. Aanstelling is ook mogelijk voor de jeugdrechtbank (art. 62 Wet 8 april 1965), en voor de onderzoeksgerechten wanneer zij uitspraak doen als vonnisgerecht in het kader van de Wet op het Sociaal Verweer (art. 11 Wet 1 juli 1964) of de Wet op de Probatie (art. 3 en 6 Wet 29 juni 1964).

30 Wanneer hij zich burgerlijke partij stelt zoekt de benadeelde aansluiting bij de strafvordering teneinde zijn burgerlijke eis tot schadevergoeding uit te oefenen. Alhoewel dit onmiskenbaar voordelen biedt mag men toch niet uit het oog verliezen dat hij daardoor min of meer in een afhankelijkheidspositie gedrongen wordt. Op de eerste plaats kan hij zich enkel stellen voor feiten die reeds in onderzoek zijn of bij het onderzoeksgerecht aanhangig zijn⁹⁰, maar dit geeft hem nog niet de garantie dat de zaak door de strafrechter zal beslecht worden (zie verder). Bovendien zal hij zijn burgerlijke vordering slechts kunnen uitoefenen in de mate dat de strafvordering verder uitgeoefend wordt. Wanneer b.v. een of meerdere misdrijven waarop hij zijn schadeëis wenst te steunen, uiteindelijk niet vervolgd worden, zal ook zijn burgerlijke partijstelling niet ontvankelijk zijn.⁹¹

d. Rechtstreekse dagvaarding door de benadeelde

31 Tot hiertoe werden reeds verscheidene mogelijkheden onderzocht die de benadeelde ter beschikking staan om zijn vordering tot schadevergoeding bij de strafrechter aanhangig te maken. Deze hebben hun inherente beperkingen. Na het indienen van klacht bij politie of O.M., of neerleggen van klacht met burgerlijke partijstelling of burgerlijke partijstelling alleen bij de O.R. blijft het afwachten, niet alleen op de resultaten van het onderzoek maar ook op de beslissing van ofwel het O.M. dat eventueel kan seponeren ofwel van de onderzoeksgerechten die — eventueel op vordering van datzelfde O.M. — een beslissing tot buitenvervolginstelling kunnen nemen. Ook wanneer de benadeelde de strafvordering kan op gang brengen, blijft hij afhankelijk van een doorverwijzingsbeslissing door de onderzoeksgerechten.

32 Slechts in één geval zal de benadeelde in principe de zekerheid hebben dat de feitenrechter de zaak zal in overweging nemen, nl. als hij de dader rechtstreeks dagvaardt voor de strafrechtbank.⁹² Daardoor wordt de strafvordering aangehangig gemaakt en wordt de benadeelde burgerlijke partij. Doelstelling van de rechtstreekse dagvaarding is het verkrijgen van schadevergoeding die men trouwens expliciet moet vragen.⁹³ Eens de zaak aanhangig, zal de strafvordering trouwens verder uitgeoefend worden door het O.M..⁹⁴ De onafhankelijkheid van het O.M. blijft hierbij intact, zodat het eventueel kan besluiten tot vrijspraak.⁹⁵

33 Rechtstreekse dagvaarding is slechts mogelijk in een beperkt aantal gevallen en wordt soms uitdrukkelijk uitgesloten. Zo kan de benadeelde eventuele daders

---

89. De burgerlijke partij is verplicht in bepaalde gevallen woonplaats te kiezen (art. 68 Sv.) Zie VANDEPLAS, A., De keuze van woonplaats van de burgerlijke partij (Noot onder Antwerpen, 3 april 1979) *R.W.*, 1980-81, 1203-1207. Zie ook Cass., 3 oktober 1979, *Pas.*, 1980, I, 152, *R.W.*, 1979-1980, 2904.

90. Cass., 8 januari 1980, *Arr.*, 1979-80, 529.

91. Voor een voorbeeld zie: Corr. Neufchâteau, 7 juni 1984, *R.D.P.*, 1985, 194.

92. Zie de art. 130, 160, 182, 183 Sv. COLLIGNON, Th., La citation directe en matière répressive, *R.D.P.*, 1929, 167-172.

93. Zie b.v. Corr. Namen, 5 oktober 1984, *Rev. Rég. Dr.*, 1985, 88.

94. Cass., 21 mei 1928, *Pas.*, 1928, I, 164.

95. Het O.M. is trouwens niet verplicht om ter zitting conclusies te nemen. Zie Cass., 24 januari 1927, *Pas.*, 1927, I, 131.

slechts dagvaarden voor de politierechtbank (art. 145 Sv.) of voor de correctionele rechtbank (art. 182 Sv.). Ze is uitgesloten voor het hof van Assisen (art. 231 Sv.), voor de jeugdrechtbank (art. 47 Jeugdbeschermingswet)⁹⁶ of voor de militaire rechtsmachten.⁹⁷ Rechtstreekse dagvaarding kan ook niet zolang de onderzoeksrechter gelast is, na buitenvervolginstelling of verwijzing door het onderzoeksgerecht⁹⁸, t.a.v. zittingsdelicten of ingeval van voorrang van rechtsmacht.⁹⁹

34 De techniek van de rechtstreekse dagvaarding kan voor de benadeelde een merkwaardig, om niet te zeggen vervelend, dilemma met zich meebrengen. Om de vordering tot schadevergoeding voor de strafrechter aanhangig te maken, moet hij meteen de vordering tot straf in werking stellen. Dit gaat zo ver dat als de burgerlijke vordering ongegrond verklaard wordt, de strafrechter toch bevoegd blijft om een straf uit te spreken t.a.v. de dader(s).¹⁰⁰

6. De positie van de benadeelde tijdens het vooronderzoek

35 De benadeelde is uiteraard belanghebbende in het onderzoek dat gevoerd wordt m.b.t. het misdrijf waarvan hij slachtoffer was. Nochtans dient vastgesteld dat hij wettelijk over weinig formele rechten beschikt om mee de gang, de inhoud en de uitkomst van het vooronderzoek te bepalen. Zijn positie is in dat verband kwasi gelijk aan deze van de verdachte. Zoals t.a.v. de verdachte verloopt ook t.a.v. de benadeelde, hij weze aangestelde burgerlijke partij of niet, het vooronderzoek grotendeels geheim en niet-tegensprekelijk. Of het onderzoek geleid wordt door het O.M. in het kader van een opsporingsonderzoek of door de onderzoeksrechter in het kader van een gerechtelijk onderzoek, het is alleszins niet hun wettelijke opdracht om de schade van de benadeelde tot voorwerp van dit onderzoek te maken. Nochtans zal de kwaliteit van het vooronderzoek, gezien de latere bewijsverplichting voor het vonnisgerecht, een belangrijke impact hebben op de bewijsmogelijkheden m.b.t. de schade door de benadeelde.

36 Deze algemene vaststelling geldt ook wanneer de benadeelde door zijn burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter partij wordt in de zaak. Uit deze stelling put hij weinig formele rechten t.a.v. het vooronderzoek maar blijft hij in grote mate afhankelijk van wat en hoe anderen, in casu de onderzoeksrechter, menen te moeten onderzoeken. Niets kan de benadeelde tegenhouden 'verzoeken' te richten aan de onderzoeksmagistraat die echter in genen dele verplicht is

---

96. Zie Brussel, 2 mei 1974, *R.W.*, 1975-76, 1885. Ook niet voor de gevallen voorzien in art. 36 bis Jeugdbeschermingswet. Zie VANDEPLAS, A., De strafrechtspleging volgens art. 36 bis van de wet betreffende de jeugdbescherming, *R.W.*, 1974-75, 2329. Zie tevens: Cass., 30 november 1983, *J.T.*, 1984, 60.

97. Cass., 1 juni 1966, *Pas.*, 1966, I, 1243.

98. Zo kan men degene die men als dader beschouwt van het misdrijf waarvoor men vergoeding vordert, niet rechtstreeks dagvaarden, wanneer voor het feit dat ten grondslag ligt aan de dagvaarding, een onderzoek tegen onbekende werd ingesteld dat werd afgesloten met een beschikking van buitenvervolginstelling.

99. Zie over de rechtstreekse dagvaarding, uitgebreid: DE PEUTER, J., De rechtstreekse dagvaarding van de benadeelde voor de strafrechtbank, in *Strafrecht voor rechtspractici*, Acco, Leuven, 1985, 57-91.

100. Zie DE PEUTER, J., o.c., 60 en voetnoot 6.

deze verzoeken te honoreren. Deze positie is wel erg verschillend van deze van het Openbaar Ministerie, dat zich steeds het bundel kan laten overhandigen, bijkomende 'vorderingen' tot onderzoeksdaden kan richten tot de onderzoeksrechter en die een beroepsrecht kan uitoefenen bij de kamer van inbeschuldigingstelling wanneer de onderzoeksrechter weigert op deze vorderingen in te gaan.¹⁰¹ M.a.w., t.a.v. het Openbaar Ministerie is het vooronderzoek tegensprekelijk, t.a.v. de benadeelde — zoals t.a.v. de verdachte — niet.¹⁰² Een drietal voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

37 Ondervraging van verdachten en getuigen is een van de meest courante onderzoeksverrichtingen. Ook de benadeelde zal eventueel door de onderzoeksrechter als getuige kunnen ondervraagd worden en kan zich trouwens nadien nog burgerlijke partij stellen.¹⁰³ Zolang hij zich nog niet als burgerlijke partij heeft gemanifesteerd, zal hij eventueel kunnen geconfronteerd worden met mogelijke verdachten. De burgerlijke partij mag echter in principe niet bij de ondervragingen, noch van verdachten, noch van getuigen, aanwezig zijn. Alhoewel deze regel niet op straf van nietigheid is voorgeschreven, zou de aanwezigheid van de benadeelde beschouwd kunnen worden als een schending van de rechten van de verdediging en kan dit voorval voor het onderzoeksgerecht nadien een reden zijn om het onderzoek onvolledig te verklaren.¹⁰⁴ Dit heeft als gevolg dat de benadeelde in de meeste gevallen geen enkele controle kan uitoefenen op de opbouw van het dossier doorheen de verklaringen van verdachten en getuigen.

38 Een ander treffend voorbeeld zijn de deskundigenonderzoeken. In de huidige regeling zijn alle deskundigenonderzoeken die bevolen worden in het kader van het strafproces, ook wanneer zij betrekking hebben op de burgerlijke belangen — b.v. op de bepaling van de schade — onderworpen aan de regels van de strafprocedure, m.a.w. zijn zij niet tegensprekelijk. De strafrechtelijke afhandeling heeft hier verregaande konsekventies. De art. 962 e.v. van het Gerechtelijk Wetboek voorzien uitdrukkelijk dat partijen betrokken worden bij de werkzaamheden van de deskundige in burgerlijke zaken. De rechtspraak is echter formeel: deze bepalingen volgens welke de partijen bij de verrichtingen van de deskundige moeten worden opgeroepen, aan de partijen toegestaan wordt alle dienstige vorderingen te doen en aan de deskundige voorgeschreven wordt na afloop van hun verrichtingen van hun bevindingen kennis te geven aan de partijen, zijn niet van toepassing op de deskundigenonderzoeken die in het kader van het strafproces bevolen worden.¹⁰⁵ Gevolg: zoals de verdachte blijft ook de burgerlijke partij vreemd aan de beslissing een deskundigenonderzoek te gelasten, aan de keuze van de deskundige en aan de bepaling van de opdracht. Ook tijdens de uitvoering van zijn opdracht is de deskundige niet formeel verplicht de benadeelde daarbij te betrekken. Ook hier ontbreken dus rechtstreekse controlemiddelen. Zoals de verdachte krijgt ook de burgerlijke partij in principe slechts n.a.v. de verwijzing

101. VAN CAMP, C., De onderzoeksrechter, *Rechtskundig Tijdschrift*, 1957, 357.

102. BRAAS, I, *o.c.*, I, 360.

103. Zie hierover: VAN CAMP, C., *o.c.*, 285; DU JARDIN, J., *o.c.*, 689.

104. BRAAS, *o.c.*, 347; LES NOVELLES, v° *Instruction*, nr. 97; VAN CAMP, C., *o.c.*, 445 en 491.

105. Vaststaande rechtspraak: zie o.m. Cass., 26 september 1971, *R.W.*, 1971-72, 1485, noot VANDEPLAS, A.

door het onderzoeksgerecht inzage van het deskundigenverslag en zal zij slechts op de terechtzitting haar eventuele bedenkingen kunnen formuleren.¹⁰⁶ Deze principiële niet-tegensprekelijkheid van het deskundigenonderzoek is door de wetgever in één geval doorbroken. Wanneer de onderzoeksrechter, na machtiging van de raadkamer, een onderzoek aan het lichaam beveelt, kan de verdachte het onderzoek van hemzelf, van het slachtoffer of van een derde laten bijwonen door een geneesheer van zijn keuze.¹⁰⁷ Het is op zijn minst merkwaardig dat deze bijzondere waarborg enkel bestaat in het voordeel van de verdachte. Het slachtoffer heeft dit recht niet, ook niet wanneer het onderzoek t.a.v. zijn eigen persoon gelast wordt. Deze regeling gaf reeds bij de totstandkoming ervan aanleiding tot hevige kritiek.¹⁰⁸ Ze kan inderdaad tot vrij wrange situaties aanleiding geven. Om het wat cru te stellen: de dader van een aanranding op de eerbaarheid of een verkrachting kan het lichaamsonderzoek van zijn slachtoffer laten bijwonen door een geneesheer die hij volkomen vrij gekozen heeft, zijn slachtoffer heeft dit recht niet.¹⁰⁹

39 Het geheim karakter van het strafrechtelijk vooronderzoek tenslotte speelt ook t.a.v. de benadeelde en beperkt de informatie waarover hij kan beschikken aangaande de zaak die in behandeling is en waarin hij belanghebbende is. Vermits het strafrechtelijk dossier gedekt is door het geheim, beschikt de burgerlijke partij in beginsel slechts over een recht tot inzage op het einde van het vooronderzoek, ter gelegenheid van de procedure voor de raadkamer. Deze rigiede regel werd gelukkig afgezwakt in de praktijk waar zich de gewoonte ontwikkelde dat het Openbaar Ministerie toelating kan verlenen tot inzage in een vroeger stadium.¹¹⁰ Het Algemeen Reglement op de Gerechtskosten (art. 25) voorziet trouwens dat het Openbaar Ministerie ook toelating kan verlenen tot het afleveren van copies. De aanvrager zal echter eerst dienen over te gaan tot betaling van de soms zeer hoog oplopende kosten.

7. De positie van de benadeelde voor de onderzoeksgerechten

40 Wanneer het gerechtelijk onderzoek is afgelopen, zullen de onderzoeksgerechten, raadkamer en eventueel kamer van inbeschuldigingstelling, de verdere procedure regelen. De benadeelde die zich tot op dat ogenblik nog geen burgerlijke partij gesteld heeft, en dus rechtens nog geen partij is, kan dat vooralsnog doen. Deze stelling is echter aan zekere beperkingen onderhevig in die zin dat de benadeelde zich enkel kan aanstellen voor de feiten waarvoor het onderzoeksge-

---

106. Zie hierover in extenso: HUTSEBAUT, F., *Het deskundigenonderzoek in strafzaken en het probleem van de tegenspraak in het strafproces*, Doctoraal proefschrift, Leuven, 1980.

107. Art. 25 Voorlopige Hechteniswet.

108. Procureur-generaal DE LE COURT viel in zijn openingsrede fel uit tegen deze nieuwe regeling. Zie *B.J.*, 1874, 1473.

109. Zie in dit verband het wetsvoorstel van MEVI. REMACLE, M. en SMET, M., *Parl. St.*, 1981-82, n° 166/1 dat o.m. een wijziging voorstelt van art. 25 Voorlopige Hechteniswet in die zin dat het slachtoffer zich in deze gevallen op zijn kosten zou kunnen laten bijstaan door een geneesheer van zijn keuze. Zie hierover: DERMAGNE, J.M. en LAVENNE, A., *Vers une nouvelle définition du viol et une humanisation du traitement des victimes*, *J.T.*, 1982, 645-648.

110. HOEFLER, J., *o.c.*, 258.

recht te beslissen heeft.¹¹¹ Ook hier is de burgerlijke partij enigszins afhankelijk van het Openbaar Ministerie vermits het deze instantie is die beslist welke feiten worden voorgelegd. De benadeelde kan het onderzoek in principe niet laten uitbreiden tot andere feiten¹¹² of verdachten.¹¹³ Op te merken valt dat ook in het geval het de benadeelde is die, door klacht met stelling als burgerlijke partij, het onderzoek heeft aanhangig gemaakt, het Openbaar Ministerie voor zijn eindvordering niet gebonden is door de kwalifikatie die aan de feiten gegeven werd door de burgerlijke partij.¹¹⁴

41 De beslissing van de raadkamer over de strafvordering heeft onrechtstreeks groot belang voor de burgerlijke partij omdat van het verder gevolg dat aan de zaak gegeven wordt afhangt of de benadeelde überhaupt zijn schadeclaim aan de strafrechter zal kunnen voorleggen of niet. In de huidige regeling is het zo dat een beslissing die gunstig uitvalt voor de verdachte, nl. een buitenvervolginstelling omdat er geen vervolgbaar misdrijf is (b.v. wegens verjaring) of omdat er t.a.v. de verdachte onvoldoende bezwaren voorhanden zijn, ook de burgerlijke vordering van de benadeelde voor het strafgerecht paralyseert. Niet alleen zal bij gebrek aan verwijziging de strafrechter onbevoegd zijn om zich over zijn vordering uit te spreken — de zaak wordt niet aanhangig gemaakt¹¹⁵ —, maar ook een rechtstreekse dagvaarding voor de strafrechter betreffende de feiten en de verdachten waarover het onderzoeksgerecht een beslissing heeft genomen, is onmogelijk geworden.¹¹⁶ Wanneer ook zijn rechtsmiddelen falen (zie hierna), rest de benadeelde slechts de mogelijkheid een vordering voor de burgerlijke rechter in te stellen.¹¹⁷

42 Daar de burgerlijke partij een ernstig belang heeft bij de beslissing van de onderzoeksgerechten kan zij niet alleen tussenkomen in de debatten t.g.v. de verwijzingsbeslissing, maar werd haar ook een rechtsmiddel toegekend. Zij kan daardoor rechtstreeks invloed uitoefenen op het voortzetten van de strafvordering.¹¹⁸ De burgerlijke partij beschikt hier over dezelfde rechten als het Openbaar Ministerie en kan dus verzet aantekenen niet alleen tegen een buitenvervolginstelling waardoor zij rechtstreeks in haar belangen geschaad wordt,¹¹⁹

---

111. Cass., 8 januari 1980, *Pas.*, 1980, I, 523.

112. SCHUIND, G., *o.c.*, II, 67 en 270.

113. Indien bepaalde personen door het O.M. voor de raadkamer niet in verdenking werden gesteld zou de benadeelde kunnen reageren door deze personen vooralsnog in het onderzoek te betrekken door zich tegen hen bij de onderzoeksrechter aan te stellen. Zie hierover: DECLERCQ, R., *o.c.*, I, 185.

114. D'HAENENS, J., *o.c.*, II, A., 95; zie ook RIGAUX, M. en TROUSSE, P.E., *Les problèmes de la qualification*, *R.D.P.*, 1948-49, 720-722.

115. Zie b.v.: Cass., 24 februari 1984, *R.D.P.*, 1984, 796.

116. Voor andere feiten en/of verdachten is dit uiteraard nog wel mogelijk: zie DECLERCQ, R., *o.c.*, I, 183 en de verwijzingen. Zie tevens Cass., 15 juni 1964, *Pas.*, 1964, I, 1104.

117. Dit geldt ook als de raadkamer dient vast te stellen dat de strafvordering verjaard is. Zonder belang is het feit dat de benadeelde zich bij de onderzoeksrechter burgerlijke partij heeft gesteld vóór het uitdoven van de vijfjarige verjaringstermijn voorzien in art. 26 Voorafgaande Titel Sv. Zie Cass., 22 februari 1984, *R.D.P.*, 1984, 796.

118. SCREVEN, R., *o.c.*, 537.

119. K.I. Antwerpen, 30 juni 1981, *R.W.*, 1984-85, noot VANDEPLAS, A.

maar ook tegen beslissingen van correctionalisatie of contraventionalisatie.¹²⁰ Een tussenkomst in tweede aanleg voor de kamer van inbeschuldigingstelling, die hier als beroepsinstantie fungeert, kan ook belangrijk zijn omdat zij over meer uitgebreide mogelijkheden beschikt dan de raadkamer: zij kan vervollediging van het onderzoek bevelen (art. 228 Sv.), eventueel m.b.t. de aangerichte schade, en zij kan personen die tot dan toe niet als verdachte werden genoemd, eigenmachtig in vervolging stellen (art. 235 Sv.). Sedert het belangrijke cassatiearrest van 7 november 1979,¹²¹ dat een omwenteling betekende, is voor de burgerlijke partij ook cassatieberoep mogelijk tegen de beslissing van buitenvervolginstelling zelf, die door de kamer van inbeschuldigingstelling op verzet van de burgerlijke partij is gewezen.¹²²

43 Zoals gezien kan een buitenvervolginstelling de actie van de burgerlijke partij klem zetten. Wanneer deze beslissing echter gesteund is op een gemis aan voldoende bezwaren, betreft het steeds een voorlopige beslissing. Het is nl. steeds mogelijk dat er nieuwe bezwaren aan het licht komen.¹²³ Het gerechtelijk onderzoek kan dan eventueel heropend worden. Deze heropening kan echter alleen gevorderd worden door het Openbaar Ministerie dat als enige bevoegde oordeelt over het al dan niet bestaan van nieuwe bezwaren. De benadeelde heeft op dit vlak geen initiatiefrecht.¹²⁴ Terecht wordt opgemerkt dat in deze regeling iets onlogisch¹²⁵ zit. De benadeelde kan, door klacht met stelling als burgerlijke partij bij de onderzoeksrechter, de strafvordering wel uitlokken, maar hij heeft niet de mogelijkheid ze opnieuw in werking te stellen na een beslissing van buitenvervolginstelling.¹²⁶ Bij gebrek aan initiatief van het Openbaar Ministerie, kan de benadeelde zich eventueel wel tot de burgerlijke rechter wenden.¹²⁷

44 Vanaf het moment dat de strafzaak aan de onderzoeksgerechten wordt voorgelegd kan de benadeelde zich duidelijker als procespartij manifesteren door zich in de debatten te mengen en zonodig een rechtsmiddel aan te wenden. De wetgever heeft er echter voor gezorgd dat de burgerlijke partij daarbij niet roekeloos tewerk gaat. Zo zal zij goed dienen te overwegen of zij verzet aantekent tegen de beslissing van de raadkamer. Art. 136 Sv. voorziet immers dat wanneer zij

---

120. Alhoewel de benadeelde door deze beslissing in beginsel niet benadeeld wordt m.b.t. de uitoefening van de burgerlijke vordering. Zie voor bedenkingen daarrond: D'HAENENS, J., *o.c.*, II, A, 106.

121. Cass., 7 november 1979, *R.W.*, 1979-80, 2441, noot VANDEPLAS, A.

122. Sindsdien bevestigd: zie Cass., 13 oktober en 8 december 1981, *Pas.*, 1982, I, 221 en 479, noot.

123. Art. 246-247 Sv. Over de nieuwe bezwaren, zie: DU JARDIN, J., *Sur la notion de charge nouvelle en procédure pénale* (noot onder R.K., Brussel, 18 juni 1963), *R.D.P.*, 1964-65, 99-105.

124. K.I. Antwerpen, 12 oktober 1982, *R.W.*, 1983-84, 2236, noot VANDEPLAS, A.; K.I. Antwerpen 23 maart 1984, *Limb. Rechtsl.*, 1984, 102, noot LUYCKX, J.; Cass. 7 september 1982, *R.W.*, 1982-83, 932, noot LEMMENS, P.

125. Deze regeling wordt afgeleid uit een combinatie van de artikelen, 246, 247, 248 Sv.

126. LEMMENS, P., *De actiemogelijkheden van degene die beweert door een misdrijf benadeeld te zijn* (noot onder Cass., 7 september 1982), *R.W.*, 1982-83, 935-938.

127. Een beslissing van buitenvervolginstelling wegens onvoldoende bezwaren heeft immers geen gezag van gewijsde voor de burgerlijke rechter (zelfde arrest als aangehaald in vorige voetnoot).

op haar verzet in het ongelijk wordt gesteld — en dit geldt ook wanneer haar verzet onontvankelijk is¹²⁸ — de kamer van inbeschuldigingstelling ertoe verplicht is de burgerlijke partij tot schadevergoeding jegens de verdachte te veroordelen.¹²⁹ De beslissing omtrent deze schadevergoeding, die bedoeld is als een herstel voor het nadeel dat door een blijkbaar onterecht aangetekend verzet aan de verdachte werd aangedaan, dient niet op een bijzondere wijze gemotiveerd te zijn.¹³⁰

8. De positie van de benadeelde voor het vonnisgerecht

45 Alvorens in te gaan op de positie die de burgerlijke partij bekleedt voor het vonnisgerecht, past het even stil te staan bij de mogelijkheid waarover het Openbaar Ministerie beschikt om aan de verdachte een minnelijke schikking voor te stellen. Deze techniek van afdoening buiten proces zal vermoedelijk in de toekomst belangrijker worden vermits sedert de recente wetwijziging van 28 juni 1984¹³¹ in beginsel alle misdrijven waarvan het wettelijk strafmaximum niet meer bedraagt dan vijf jaar gevangenisstraf daarvoor in aanmerking komen. Los van terechte principiële bezwaren die men t.a.v. deze uitgebreide mogelijkheden tot minnelijke schikking kan uiten,¹³² dient wel vastgesteld dat deze procedure gunstig kan zijn voor de benadeelde. Eén van de voorwaarden voor de toepasbaarheid is nl. dat de door het misdrijf veroorzaakte schade moet vergoed zijn.¹³³ Het is te verwachten dat meer daders dan nu het geval is geneigd zullen zijn, ten einde een strafproces te ontwijken, om op voorstel van het Openbaar Ministerie, het slachtoffer schadeloos te stellen. Dit procédé kan dus, ook voor het slachtoffer, een niet geringe betekenis krijgen.

46 Zoals hoger reeds beschreven zal de strafzaak eventueel voor de strafrechter aanhangig gemaakt worden ofwel door het Openbaar Ministerie, door een verwijzingsbeslissing van het onderzoeksgerecht of zelfs door een rechtstreekse dagvaarding door de benadeelde zelf. Wanneer dit nog niet gebeurde kan de benadeelde zich eventueel nog burgerlijke partij stellen ter zitting.

47 Vanaf dit ogenblik is de benadeelde eisende partij in het geding en zal het niet meer voldoende zijn dat hij louter 'beweert' door het misdrijf benadeeld te zijn, m.a.w. hij zal zijn schadeëis moeten 'bewijzen'.¹³⁴ Op de eerste plaats zal hij zijn eis precies moeten omschrijven ofwel in de dagvaarding, ofwel bij mondelinge of schriftelijke conclusie.¹³⁵ Eventueel zal hij voorbehoud dienen te maken

128. Cass., 13 februari 1950, *Pas.*, 1950, I, 440; Cass., 7 april 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 887 en *R.G.A.R.*, 1983, nr. 10708, noot (onontvankelijkheid wegens verjaring van de strafvordering).

129. K.I. Antwerpen, 28 september 1982, *R.W.*, 1984-85, 1455, noot VERSTRAETEN, R.; Cass., 22 februari 1984, *R.D.P.*, 1984, 796.

130. Cass., 17 maart 1975, *Pas.*, 1975, I, 717.

131. Wet van 28 juni 1984 tot uitbreiding van het toepassingsveld van het verval van de strafvordering voor sommige misdrijven, tegen betaling van een geldsom (*B.S.*, 22 augustus 1984).

132. Zie hiervoor: DUPONT, L., Hoe minnelijk is de minnelijke schikking, *Panopticon*, 1984, 469-476.

133. Zie hierover: VERSEE, Th., Minnelijke schikking, *A.P.R.*, 1954, nrs. 49 e.v.

134. Zie b.v. Brussel, 1 december 1981, *J.T.*, 1982, 60.

135. Zie Cass., 21 juni 1978, *Pas.*, 1978, I, 1197.

voor de toekomst en slechts een provisionele vergoeding vorderen. Bovendien zal hij het causaal verband dienen aan te tonen tussen het (bewezen) misdrijf en zijn schade.

48 De procesrechtelijke positie van de burgerlijke partij m.b.t. het bewijs is vrij merkwaardig. Alhoewel zij in principe slechts het bewijs dient aan te brengen van haar schade, kan zij er soms toe verplicht worden mee te werken aan het bewijs van de strafbare feiten zelf, taak die eigenlijk aan het Openbaar Ministerie toekomt. De gegrondheid van de eis van de burgerlijke partij is immers afhankelijk van de gegrondheid van de strafvordering.¹³⁶ Bovendien kunnen de verklaringen van de benadeelde zelf als bewijs tegen de verdachte gebruikt worden. Na haar aanstelling zal de burgerlijke partij echter niet meer als getuige kunnen verhoord worden als een van de andere partijen — openbaar ministerie of verdachte(n) zich verzetten. Wanneer er geen verzet gerezen is, brengt het verhoor van de burgerlijke partij onder eed geen nietigheid met zich mee.¹³⁷

49 Het zal uiteindelijk de rechter zijn die zal oordelen over het bestaan en de omvang van de door het misdrijf veroorzaakte schade. Daartoe zal hij uiteraard ook de door de burgerlijke partij aangebrachte bewijzen op hun merites moeten beoordelen. De rechter beschikt daarbij over een grote mate van vrijheid; hij beoordeelt op onaantastbare wijze ook de bewijswaarde van de gegevens die door de benadeelde m.b.t. de schade worden aangebracht. Ook b.v. deskundigenverslagen of medische attesten zijn voor hem slechts een inlichtingsbron waarvan de rechter in beginsel autonoom de bewijswaarde beoordeelt.¹³⁸ Wat het bedrag van de schadevergoeding betreft is de rechter echter beperkt door wat de benadeelde vraagt en mag hij niet meer toekennen dan gevorderd werd.¹³⁹ Wanneer hij echter van oordeel is dat de eis overdreven is, kan hij zijn toevlucht nemen tot een raming naar billijkheid — *ex aequo et bono* — op voorwaarde dat hij de motieven daarvoor aangeeft.¹⁴⁰ Het vonnis zal trouwens ook moeten gemotiveerd zijn m.b.t. de eis van de burgerlijke partij. Zo zal de rechter moeten antwoorden op haar conclusies, ook b.v. op deze waarin ze, voor het geval de hoofdvordering tot schadevergoeding afgewezen wordt, in tweede orde een bijkomende onderzoeksmaatregel vroeg teneinde de schade te bepalen.¹⁴¹

50 Het is uiteraard mogelijk dat de strafvordering vervalt gedurende de behandeling door de vonnisgerechten, b.v. wegens verjaring of wegens het overlijden van de verdachten. Het intreden van het verval van de strafvordering nadat de burgerlijke partij zich regelmatig ter zitting had aangesteld, heeft echter geen invloed op de burgerlijke rechtsvordering, waarvoor de strafrechter bevoegd

---

136. Zie o.m. Cass., 16 oktober 1972, *Pas.*, 1973, I, 164.

137. Cass., 11 januari 1977, *Pas.*, 1977, I, 516. Om deze reden zal de burgerlijke partij zich in de praktijk slechts aanstellen nadat ze als getuige gehoord werd. Bovendien houdt niets de rechter tegen om de burgerlijke partij buiten verhoor vragen te stellen ten titel van inlichting.

138. Zie b.v. Cass., 21 februari 1984, *De Verz.*, 1984, 487.

139. Zie hierover: DECLERCQ, R., *o.c.*, II, 224-225, met verwijzingen.

140. Zie b.v.: Cass., 30 september 1980, *Pas.*, 1981, I, 103.

141. DECLERCQ, R., *o.c.*, II, 64, b.v. een getuigenverhoor (Cass., 10 september 1980, *Arr. Cass.*, 1980-81, 27.

blijft.¹⁴² Wanneer echter de strafrechter de beklaagde vrijspreekt voor de misdrijven waarop de burgerlijke partij haar als eis gegrond heeft, zal hij deze laatste eis meteen afwijzen door zich onbevoegd te verklaren om daarover uitspraak te doen.¹⁴³ Na deze afwijzende beslissing van de strafrechter kan de benadeelde zijn schadeëis tegen dezelfde verdachten en op grond van dezelfde feiten niet meer voor de burgerlijke rechter brengen (zie hoger). Wanneer hij zelf het initiatief nam tot de vervolging kan hij bovendien veroordeeld worden tot de gerechtskosten (art. 162, 2° lid Sv.)¹⁴⁴ en loopt hij het risico jegens de verdachte tot schadevergoeding veroordeeld te worden.¹⁴⁵

51 Vermits de benadeelde door zijn burgerlijke partijstelling partij is geworden in het geding kan hij, wanneer hij niet akkoord gaat met de beslissing van de eerste rechter, hoger beroep instellen in de mate dat hij er belang bij heeft. Aanvaard wordt dat de burgerlijke partij in beroep haar eis mag uitbreiden of wijzigen op voorwaarde dat de eis gesteund blijft op dezelfde feiten en medegedeeld wordt aan de andere partijen.¹⁴⁶

Zoals het hoger beroep van het Openbaar Ministerie geen gevolgen zal hebben op de burgerlijke vordering¹⁴⁷, heeft het hoger beroep van de burgerlijke partij alleen eventueel slechts gevolgen wat haar eigen vordering betreft. Dit kan tot merkwaardige beslissingen aanleiding geven. Het is nl. mogelijk dat na een vrijspraak in eerste aanleg, de rechter in hoger beroep het feit bewezen verklaart en de vrijgesproken beklaagde tot schadevergoeding veroordeelt, zonder dat hij een straf kan uitspreken.^{148 149} In beginsel kan de burgerlijke partij zich slechts in cassatie voorzien voorzover deze voorziening betrekking heeft op de burgerlijke vordering. In sommige gevallen zal haar voorziening echter ook ontvankelijk zijn als ze betrekking heeft op de strafvordering, nl. als zij veroordeeld werd tot de gerechtskosten.¹⁵⁰

52 Alhoewel die enigszins buiten het bestek van deze bijdrage valt, wijzen we er tenslotte op dat de burgerlijke partij die een schadevergoeding van de rechter verkregen heeft, zelf zal dienen in te staan voor de uitvoering ervan (art. 197 Sv.).

---

142. VANDEPLAS, A., Betreffende de burgerlijke rechtsvordering (noot onder Antwerpen 25 juni 1980), *R.W.*, 1980-81, 1535-1539. Zie tevens: Cass., 14 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 236 en Antwerpen 13 juni 1980, *R.W.*, 1980-81, 1328-1329; Cass., 12 april 1983, *Limb. Rechtsl.*, 1983, 127.

143. Wellicht zou het exakter zijn dat hij stelt dat de eis van de burgerlijke partij ongegrond is. Zie hierover D'HAENENS, J., *o.c.*, II, B, 29.

144. Cass., 8 juni 1970, *Pas.*, 1970, I, 883.

145. Zie de art. 66, 136, 159, 191 en 212 en 358 Sv.; Cass., 19 oktober 1983, *R.D.P.*, 1984, 328.

146. Zie nochtans: DECLERCQ, R., *o.c.*, II, 240.

147. Op het enkele beroep van het openbaar ministerie kan de rechter in beroep de beslissing over de vordering van de burgerlijke partij niet hervormen. Zie Cass., 16 november 1977, *Pas.*, 1978, I, 299.

148. Cass., 7 december 1983, *Pas.*, 1983, I, 444.

149. Om tegenstrijdigheden in de beslissingen te vermijden, zal in de praktijk het openbaar ministerie meestal het beroep van de burgerlijke partij volgen teneinde de beslissing van de eerste rechter terug in zijn geheel voor te leggen aan de rechter in beroep. Bovendien kan elke partij die belang heeft bij de uitspraak op de burgerlijke vordering, wanneer tegen haar op burgerlijk gebied hoger beroep is ingesteld en zolang de debatten niet gesloten zijn, incidenteel beroep instellen door conclusie ter zitting.

150. Cass., 9 mei 1977, *Pas.*, I, 911.

Wanneer de daartoe veroordeelde niet vrijwillig tot uitvoering overgaat, kan de burgerlijke partij beroep doen op al de dwangmiddelen die het Gerechtelijk Wetboek haar ter beschikking stelt, o.m. beslag op roerende en onroerende goederen. Het is echter duidelijk dat in de praktijk de benadeelde dikwijls zal geconfronteerd worden met de insolvabiliteit van de dader(s).

Bij wijze van besluit

53 In deze bijdrage werd getracht een synthese te geven van de belangrijkste regels die de procesrechtelijke positie bepalen van het slachtoffer dat via het strafproces recuperatie wil verkrijgen van de schade die hem door een misdrijf werd toegebracht. De problematiek — ook de juridische — van het slachtofferschap is daarmee zeker niet uitgeput. Toch blijkt o.i. reeds dat de huidige positiefrechtelijke regeling van het strafproces zeker niet gericht is op een snelle en adequate oplossing van de veelvuldige problemen waarmee slachtoffers geconfronteerd worden. In een volgende bijdrage hopen we terug te komen op de oplossingen die hiervoor in het verleden en actueel werden en worden geformuleerd. Zo zal o.m. aandacht besteed worden aan het regeringsontwerp dd. 7 mei 1985 'houdende fiscale en andere bepalingen'¹⁵¹ dat in de art. 28 e.v. voorziet in de oprichting van een Fonds ter vergoeding van slachtoffers van opzettelijke geweldsmisdrijven.¹⁵² De Belgische wetgever lijkt daarmee werk te willen maken van de uitvoering van het Europees Verdrag betreffende de schadeloosstelling van slachtoffers van geweldsmisdrijven, ondertekend te Straatsburg op 24 november 1983.¹⁵³ Alleszins in zijn intenties een stap in de goede richting.

---

151. *Parl. St.*, Senaat, 1984-85, nr. 873.

152. Zie ook het 'Voorstel van wet houdende voorlopige regelingen van een schadefonds voor geweldsmisdrijven', ingediend door de heer LAHAYE op 7 mei 1985, *Parl. Stukken*, Senaat, 1984-85, nr. 871.

153. Zie hoger voetnoot (4).